

פרשת דברים

בענין האיסור ללכת לערכאות של עכו"ם

ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר, שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו גו' (דברים א, טז)

בחומר האיסור לדון בערכאות של עכו"ם

בריש פרשת משפטים כתיב, "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א) רש"י שם הביא לדרשת חכמים, לפניהם ולא לפני עכו"ם, ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני עובדי כוכבים ומזלות מחלל את ה', ומיקר את שם האלילים להשביחם וכו'.

ובשו"ע (חו"מ כו, א) פסק המחבר כן להלכה וז"ל, אסור לדון בפני דייני עכו"ם ובערכאות שלהם, אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם אסור. וכל הבא לידון בפניהם הרי זה רשע, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבנו ע"ה. וברמ"א הוסיף עוד מדברי המרדכי (פ' הגזול קמא) דאפילו אינו דן לפני עכו"ם, רק שכופהו ע"י עכו"ם שיעמוד עמו לדין ישראל ראוי למתחו על העמוד. ועוד הביא הרמ"א שם, דנחלקו במי שהלך לערכאות של עכו"ם ונתחייב בדיניהם, ואח"כ חזר ובא לדון בפני דייני ישראל, די"א שאין נזקקין לו, וי"א דנזקקין לו.

מתי הותר לגשת לערכאות

עוד כתב המחבר, בהיתה יד עכו"ם תקיפה ובעל דינו אלם, ואינו יכול להציל ממנו בדיני ישראל, בכל זאת יתבענו לדיני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא נוטל רשות מב"ד, ומציל בדיני עכו"ם מיד בעל דינו. וכתב עלה הרמ"א, דכל זה באופן שאינו רוצה להיות ציית דינא, אבל בלא"ה אסור לב"ד להרשות לדון לפני עכו"ם. ובנתיבות שם הוסיף, דכל זה מירי באופן שידוע החוב לדיני ישראל, כגון במלוה בשטר, רק שאינן יכולים לדונו כי הוא אלם וכנ"ל, אבל באופן שאין החוב ידוע, כגון במלוה ע"פ, אי אפשר לדיני ישראל ליתן רשות להוציא בדיני עכו"ם, שאולי אינו חייב לו כל כך ודיני העכו"ם לא ידונו את דינו כהוגן, רק משמתינן ליה כשאינו רוצה לבא.

אמנם הכלי חמדה בפרשת משפטים, הביא מהגר"י מקוטנא ז"ל, שכתב דמנהג העולם דלא כהנתיבות, אלא בכל אופן דלא ציית דינא, מותר לב"ד להרשות לו לתובע לילך ולדון בדיני עכו"ם להציל ממונו.

כל ממונו לא לעבור על לאו

ובכלי חמדה פרשת משפטים נתעורר להקשות על היתר זה, ללכת לערכאות של עכו"ם כשאין בעל דינו ציית דינא להציל ממונו, דכיון דיש כאן לאו הבא מכלל עשה ד"לפניהם ולא לפני עכו"ם", א"כ מה בכך דמפסיד ממונו, הלא מחויב אדם ליתן כל הונו בכדי לא לעבור בלא"ת. ובפרט בכה"ג דהוי ערכאות שיש בזה חשש שמיקר שם האלילים להשביחם, ועושה זאת בקום ועשה, וא"כ מה ההיתר לילך לדון בערכאות בכדי להציל ממונו.

בחילוק שבין לאו ועשה

כתב הרמ"א בשו"ע (יור"ד סימן קנז), שכדי לא לעבור על לאו צריך אדם ליתן כל ממונו. אבל כדי שלא לעבור על מצות עשה, א"צ לבזבז יותר מחומש. ובפתחי תשובה (שם, סק"ד) הביא דנחלקו בזה הפוסקים, אי עיקר החילוק הוא בין שב ואל תעשה לקום ועשה, היינו שכדי שלא לעבור בקו"ע צריך ליתן כל ממונו, ושלא לעבור בשו"א"ת די בחומש. אלא דבדרך כלל לעבור על לאו צריך קו"ע ולבטל עשה די בשו"א"ת. או דלמא, דתלוי הדבר בעצם האיסור, אי הוי ל"ת או עשה, שאיסור לאו חמיר טפי ממצות עשה. ונפק"מ בלאו שאין בו מעשה, או בעשה שעובר עליו בקו"ע, כמו כל לאו הבא מכלל עשה דנידון כעשה, ועי' בחי' הרשב"א למס' ב"ק (ט, ב) דמשמע שתלוי בשו"א"ת וקו"ע.

ולנידון דידן דערכאות, הרי הוי לאו הבא מכלל עשה דלפניהם ולא לפני עכו"ם, וא"כ לצד דתלוי בשם האיסור לא ק' קושית הכלי חמדה, דלאו הבא מכלל עשה נידון כעשה, ולכן לא צריך לבזבז כל ממונו. אך להצד דענינו בקו"ע או בשו"א"ת קושיא אכתי קיימא.

ישוב על קושית הכלי חמדה

ובישוב קושיא זו נראה, דכיון דיסוד האיסור הוא במה שמיקר שם העבודה זרה, ומזלזל במשפטי תורתנו הקדושה. דבמה שעוזב דיננו והולך לערכאותיהם, נראה דעושה זאת מחמת שצדקו משפטיהם טפי רח"ל. א"כ באופן שהבעל דין אינו ציית דינא והב"ד עצמם מרשים לו ללכת לערכאות, כל כה"ג הא לא הוי בכלל מיקר שם עבודה זרה ולא שייך כל האיסור.

קיבלו עלייהו

הרמב"ן עה"ת (שמות כא, א) כתב, דדרשו עוד "לפניהם ולא לפני הדיוטות", מפני שכתוב בפרשה שם, והגישו אדוניו אל האלקים (כא, ו), וכמו כן עד האלקים יבא דבר שניהם (כב, ח) ועוד כתוב נמי ונתן בפלילים, שהם הדיינין המומחין הסמוכים עד משה רבינו, ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה, ישימו אותם לפני האלקים שיזכיר, ולא לפני גוים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה והוא הדיוט לזה. שאסור לבא בפניו, כשם שאסור לבא לפני הגוים. ואע"פ שידוע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן, אבל הוא אסור לשומו דין ולצעוק לו שיכוף את בעל דינו לדון בפניו, וההדיוט עצמו אסור לדון להם.

עוד הוסיף שם הרמב"ן, שאע"פ שהזכירו חכמים שתי כיתות האלה כאחת הדיוטות ועכו"ם, יש הפרש ביניהם, שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני הדיוט שבישראל, מותר הוא, ובדקבלום עליהם דינו דין, אבל לפני הגוים אסורין הם לבא לפניו שידון בדיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדינינו באותו ענין.

ונראה פשוט, דיסוד החילוק שבין גוים והדיוטות הוא בטעם האיסור. דבגוים האיסור לדון בפניהם הוא מפני שמיקר שם העבודה זרה, ואשר על כן לא מהני מה דקיבלוהו עלייהו, אבל בהדיוטות עיקר הפסול הוא מחמת שהללו פסולים לדין, והאיסור לדון בפניהם הוא כתוצאה מזה שהם פסולים, לכן אי קיבלוהו עלייהו, הפסול נסתלק וממילא גם האיסור בטל.

גדר הא דמהני קיבלו עלייהו

והנה מקור דברי הרמב"ן, דבהדיוט ישראל מהני אי קיבלום עלייהו, הוא מהמשנה בסנהדרין פרק זה בורר (כד, א) אמר לו נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך, נאמנים עלי שלשה רועי בקר כו', ע"ש.

ובגדר דבר זה יעויין מש"כ הגר"א וסרמן זצוק"ל, בקובץ הערות (סימן עב, אות ז), שהביא מהגמרא ביבמות, ריש פרק מצות חליצה (קג, ב), דממעטינן מבישראל ולא בב"ד של גרים. ובתוס' שם הקשו, למה לי קרא למעוטי גרים בחליצה, הא אפילו בדיני ממונות מיפסלי גרים. ותירץ הרא"ש דאיצטריך קרא היכא שקיבלוהו עלייהו, דבדיני ממונות מהני קבלוהו כדתנן נאמן עלי אבא כו' דהיינו פסולין מחמת קורבא ופסולא דגרים, ואשמעינן קרא דבחליצה לא מהניא קיבלוהו, ואי לאו קרא הוה אמינא דדין חליצה כדיני ממונות דמהניא קיבלוהו. וכן כתבו התוס' בנדה (מט, א). והקשה על זה הגר"א, דהא לפום ריהטא הא דמהניא קיבלוהו בדיני ממונות, הוא מטעם שמוחל לו ממונו או מטעם הודאה, דהודאת בע"ד כמאה עדים. אבל גבי חליצה הרי לא שייך טעם זה כלל, להכשיר פסולין ע"י קיבלוהו. ומהני ראשונים לכאורה משמע דהקבלה מהני להכשיר הפסולין בתורת דיינין, ולא מטעם מחילה או הודאה, יעו"ש מ"ש עוד בזה, והניח בצ"ע.

קיבל עליו קרוב או פסול לעד

והנה הרעק"א בתשו' (סימן קעט) הביא להא דתנן ריש פרק שבועת העדות (ל, א) ואינה נוהגת בנשים ובקרובים, והקשה עלה מהא דאמרינן שם (לב, א) הכל מודים בעד טומאה והכל מודים בעד מיתה דנוהג בהן שבועת העדות, ובהנך גם אשה וקרוב נאמנין, וא"כ משכחת שבועת העדות בנשים ובקרובים בהנך מילי.

ותירץ דצ"ל דענין שבועת העדות הוא רק בעד כשר, דשם עדות עליה בכל מילי, ואני קורא בו "והוא עד", אלא דהא דע"א בעלמא אינו חייב הוא משום שאינו מועיל יחידי בלי צירוף אחר, ובזה י"ל שבעדות טומאה ועדות מיתה מאחר שבהם גם יחידי מועיל, מחייב מאחר ועכ"פ אני קורא בו והוא עד. אבל מה שאשה או קרוב נאמנין בעדות טומאה ועדות מיתה, זה אינו משום שתורת עדים עליהם, דלעולם לאו עדים נינהו, אלא שהכשירם התורה בסוטה בגלל הרגל"ד שע"י קינוי וסתירה, ובעדות מיתה בגלל הסברא דדייקא ומינסבא דניכר שהוא אמת, אבל עכ"פ אין אני קורא גביהם "והוא עד". ואשר על כן לא מחייב משום שבועת העדות.

ולפ"ז כתב הרעק"א, דבקיבל עליו קרוב או פסול אינו חייב קרבן שבועה, דמ"מ לאו שם עדות עליו. אבל קיבל עליו עד אחד להיות כב' עדים, כיון דשם עד עליו שפיר יתחייב. ויעו"ש עוד ברעק"א שהעלה בזה עוד נפק"מ לענין אי מתחייב בכאשר זמם היכא שהזמם.

ולכאורה למתבונן הרי שכל דבריו הם לפי הצד דגדר קיבלוהו עלייהו בין בדינין בין בעדים הוי מטעם מחילה או הודאה, אבל לפי מה שמוכח מד' הרא"ש והתוס' כמ"ש הגר"א בקובה"ע דהקבלה מהני להכשיר הפסולין, א"כ יתחייבו נמי בשבועת העדות ובהזמה וצ"ע.

מומחין

הנה איתא בגמ' ריש סנהדרין (ב, ב) דלמד"א עירוב פרשיות כתוב כאן, בעינן מעיקר הדין מומחין אף בהודאות והלואות, והאי דלא בעינן מומחין משום דרבי חנינא כו' כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. ובר"ן מבואר שם, שגם בגזילות וחבלות לא בעינן מומחין בבבל דלא מצויין מומחין מטעם זה עצמו שלא תפתח דלת בפני הגזלנין והחומסין.

והקשה הר"ן מהא דאמרינן בגיטין, בפרק המגרש (פח, ב) אביי אשכחיה לרב יוסף דהוה מעשה אגיטא, אמר ליה והא אנן הדיוטות אנן, ותניא לפנייהם ולא לפני כותים ולא לפני הדיוטות. אמר ליה שליחותיהו קא עבדינן, מידי דהוה אהודאות והלואות. ופריך ליה דאי הכי גזלות וחבלות

נמי, ומשני ליה רב יוסף, כי עבדינן שליחותיהו במלתא דשכיחא, במלתא דלא שכיחא לא עבדינן שליחותיהו. וכתב הר"ן דהרבה תמיהות עולות מהך סוגיא, ראשית דלכאורה משמע דגזלות וחבלות לא מיגבו בבבל כלל, משום דהוה מלתא דלא שכיחא, ואילו מטעם שלא תפתח דלת בפני הגזלנין כן היו צריכים ליגבות בבבל וכנ"ל. עוד יש להקשות, דהתם משמע דטעמא דהודאות והלואות הוא משום דשליחותיהו קא עבדינן, ואילו הכא אמרינן דטעמא הוא שלא תנעול דלת והוסיף דליכא למימר דתרוייהו צריכי, היינו דמשום שלא תנעול דלת עבדינן שליחותיהו, דודאי כי היכי דגבי דרישה וחקירה לא צריכין לטעמא דעבדינן שליחותיהו, אלא אמרו חכמים לעשות שלא כדין תורה בשביל התקנה, אף כאן אע"פ שהדין תורה הוא במומחין, התירו חכמים להדיוטות לדון בשביל התקנה, ואין צריך לטעם דשליחותיהו.

עוד הקשה, דהתם משמע דמדרשא דלפניהם ולא לפני הדיוטות בעינן מומחין, ואילו הכא אמרינן דמאלקים נפקא, ונפק"מ למאן דלית ליה עירוב פרשיות אי בעינן מומחין ואמנם קושיא זו כבר הקשו התוס', ובהמשך יתבאר הדברים בעזה"ת.

איסור או פסול

ותירץ הר"ן דהסוגיא דסנהדרין והסוגיא דגיטין בשני ענינין חלוקין מיירי. דבסנהדרין מיירי לענין הדין עצמו, אם הוא כשר בהדיוטות אם לא. וזה נלמד מקרא ד"עד האלקים יבא דבר שניהם", שהוא עיקר הדין שאמרה תורה שצריכים לבא דבר שניהם עד האלקים שהם מומחין, ואם אינן מומחין הדין פסול מדאורייתא. אלא דמשום נעילת דלת, התירו חכמים אפילו בהדיוטות.

אבל בסוגיא דגיטין, התם מיירי לענין איסור. שאמרה תורה שאסור לבא לפני הדיוטות, אע"פ שקבלו עליהן בעלי הדין את דינם, כדרך שאסור לבא לפני הכותים, אע"פ שקבלו עליהם בעלי הדין את דינם. ואע"פ שבשניהם דינם אינו כלום מן התורה וא"כ למה יאסר, דכדבר שאין בו ממש הוי אפ"ה כדי שלא יבואו בערכאותיהם שהוא עילוי יראתם, או כדי שלא ישתמשו ההדיוטות בכתר המומחין, אסרה תורה שלא יבא לפני הדיוטות. ועל זה היתה שאלתו של אביי לרב יוסף, דאע"פ שתקנו חכמים שיהיה הדין כשר בהדיוטות, עדיין האיסור במקומו עומד ואין כח ביד חכמים לבטל האיסור הזה, ליטול כתרן של מומחין, וא"כ כיצד אנו דנים פי' אף אי נימא שבכחם לתקן שיהיה דינם דין, היינו רק לענין הדין בעצמו כבסוגיא דסנהדרין, לא לענין האיסור ליטול כתרן של מומחין, ועל זה השיב לו דשליחותיהו קא עבדינן, והם עצמן שנתנו כח לדון בהדיוטות, הם עצמן מחלו כבודן על זה. וסיים הר"ן לדבריו, דזו היא השיטה הנכונה מהרמב"ן ז"ל שכתבו תלמידיו משמו.

ובשער משפט (סימן א סק"א) הקשה דא"כ הרי דברי הרמב"ן סתרי אהדדי, דבפירושו על התורה ריש פרשת משפטים כתב שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני הדיוט שבישראל מותר הוא, דהיכא דקבלום עלייהו דינם דין, ואילו בדברים הללו שהובא בר"ן הנ"ל משמיה דהרמב"ן, מבואר שיש איסור לדון בפני הדיוטות שנוטל כתרן של מומחין, ואף בדקיבלוהו עלייהו לא מהני. וצ"ע.

כפייה או פסק דין

התוס' בריש סנהדרין (ב, ב) ד"ה ליבעי, הקשו נמי סתירת הסוגיות, ותירצו באופן אחר, דבגיטין מיירי לענין מילי דכפייה, דעל זה מייתי לה, דאביי אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה

אגיטין כו', וזה ילפינן מלפניהם ולא לפני הדיוטות, אבל בסוגיא דהכא, בסנהדרין, לאו אמילי דעשוי מיירי אלא בדין בעלמא וזה ילפינן מונקרב בעל הבית אל האלהים ע"ש.

כפייה לבעל חוב להשיב חובו

ובדברי התוס' הללו דנו רבותינו האחרונים, דבקצוה"ח (סימן ג, סק"א) רצה ליישב על פי דבריהם ז"ל לדברי הרמב"ם (בפ"ב מהל' סנהדרין ה"י) דפסק דמותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך ומדברי סופרים צריך שלשה. והוא כדעת ר' אחא ושמאל בגמ' סנהדרין (ג, א). אבל הקשו מסוגיא דפרק החובל ופרק המגרש, דהתם משמע דאפילו בדיני ממונות בעינן תלתא מומחין מן התורה, דאמרינן התם גבי הודאות והלואות, דאנן שליחותיהו דקמאי קעבדינן, ומשמע דלולי זאת אין בידינו לדון דיני הודאות והלואות. והביא הקצוה"ח שכבר הש"ך הקשה כן על הרמב"ם מסוגיא הנ"ל.

אכן עפי"ד התוס' הנ"ל מתבארים דברי הרמב"ם בשופי, דנהי דהדין יכול להיות על פי יחיד הדיוט, אבל לכוף ודאי בעינן מומחין, וזה נלמד משום קרא דאשר תשים לפניהם. כך יישב הקצוה"ח לשיטת הרמב"ם, ולפי"ז כתב לחדש דלמצות פריעת בעל חוב למ"ד דשעבודא לאו דאורייתא וליכא אלא מצוה דפריעת בע"ח כדאיתא בכתובות (פו, א), בעינן ב"ד דוקא לכפותו, דהדיוטות לאו בני עישוי נינהו.

והנתיבות שם השיג עליו דזה אינו, דהא כל אדם מצווה להפריש חבירו מאיסורא, ואפילו מי שאינו בכלל ב"ד, כדמוכח בגמ' ב"ק (כח, א) גבי נרצע שכלו ימיו, דיכול רבו להכותו כדי להפרישו מאיסור שפחה. וא"כ בודאי אף הדיוטות יוכלו לכוף בעל חוב להשיב את חובו.

והקצוה"ח במשובב נתיבות השיב, דשאני להפרישו מאיסור מלכופו לקיים מצות עשה. דלהפרישו מאיסור פשוט וברור דכל איש מישראל מצווה להפרישו, כמו מי שרואה חברו לובש שעטנז, דיכול לפושטו מעליו אפילו בשוק. ברם לכופו לקיים מצות עשה, כגון מי שאינו עושה סוכה או אינו נותן צדקה, לזה צריך ב"ד דוקא. ובהא אמרו דאנן שליחותיהו דקמאי קא עבדינן ועיין היטב באור שמח (ממרים ד, לג), מה שכתב לחלוק על דברי הקצות בזה.

קבלת גרים בזה"ז

הרשב"א ביבמות (מו, ב) הקשה איך מקבלין גרים בזמן הזה, הלא לגירות בעינן שלשה, מדכתיב ביה משפט, וא"כ על כרחין ניבעי מומחין, שהרי הדיוטות אפילו הן עשרה אין דיניהן דין. וכתב עלה, דאין לומר דאנן שליחותיהו דקמאי קא עבדינן, כדעבדינן בגיטין ובקדושין ובממון, וכדאיתא בפרק המגרש, דשאני התם דכל דמקדש אדעתא דרבנן קמקדש, וכן בממון הפקר ב"ד הפקר, אבל הכא גבי גרות היאך אפשר למישרי גוי בבת ישראל, וכן כל שאר דיני דת משה ויהודית.

ותירץ הרשב"א, דכך נתקבלה ההלכה גבי גרות, דבעינן שלשה אבל לא מומחין, ואפשר דנפק"ל מדכתיב "וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם לדורותיכם", לומר שבכל הדורות מקבלין גרים, ואפילו בזמן דליכא מומחין. ומהאי קרא נפק"ל בפרק ד מחוסרי כפרה (ט, א) דמקבלין גרים בזמן הזה, אע"ג דליכא הרצאת דמים עכת"ד.

והנה הנתיבות (א, א) רצה לומר, דדינא דשליחותיהו קעבדינן בעיקרו הוי כח מדאורייתא, אלא שכח זה מסרה תורה לחכמים לקבוע מי יכול לעשות שליחות זו, והם קבעו שבמקום שיש נעילת

דלת יכולין אף הדיוטות לעשותו. ובזה רצה ליישב קושיית הרשב"א, איך מקבלין גרים בזמן הזה אע"ג שליכא מומחין, דכיון דשליחותיהו קעבדינן, הרי שנתנה התורה ביד חכמים את הכח לגייר, אלא דכל זמן שהיו מומחין, הרי דרבנן אמרי דרק מומחין יכולים לקבל גרים לכלל ישראל, אך כעת דליכא סמיכה אף הדיוטות יוכלו לקבלם, הכל לפי דעת החכמים שבאותו הדור.

ולפי"ז ה"ה בגיטין, מה דמועיל ב"ד של הדיוטות, הוא בלי הסברא דכל דמקדש אדעתא דרבנן קמקדש, וכן בממון בלי הסברא דהפקר ב"ד הפקר. וכבר העיר הנתיבות דמדברי הרשב"א וכן ברמב"ן שם ביבמות מבואר דלא כדבריו.

ואכן יעויין בתוס' קדושין (סב, ב) בד"ה גר, שהקשו נמי כקושיית הרשב"א דליבעי מומחין בגרות, ותירצו בתירוץ א' דמהני מטעם דשליחותיהו עבדינן. ועוד תירצו בשם הר"ר נתנאל דבגר כתיב לדורותיכם כו' והוא כדברי הרשב"א.

והנה תירוצם הראשון עולה יפה, אי נימא כדברי הנתיבות דעיקר כח שליחותיהו מהני מן התורה, דאל"כ תקשי כדהקשה הרשב"א היאך אפשר למישרי ע"י שליחותיהו לגוי בבת ישראל וכן כל שאר דיני דת משה ויהודית ודוק.